

4. Ганжа О. І. Опір селянства політиці суцільної колективізації в Україні // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2000. № 5. 300 с.
5. Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917–1937 / Упоряд. З. К. Калинин. Київ: АН УРСР, 1962. 851 с.
6. Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник матеріалів і документів / Упоряд. Г.М. Михайличенко, Є.П. Шаталіна. Київ: Наукова думка, 1992. 736 с.
7. Кульчицький С. В. Опір селянства суцільній колективізації. Укр. іст. журн. 2004. №2. С. 31-50.
8. Сабліна Т.М. Классовая борьба в деревне в период сплошной коллективизации сельского хозяйства, Москва: Наука, 1952. 230 с.

УДК 94:323(477.8)"1939/1941"

Бойченко Василь,
студент 051 групи,
СумДПУ імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна

РАДЯНІЗАЦІЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В 1939-1941 РР.

Стаття присвячена дослідженню аспектів та векторів радянізації західноукраїнських територій після їх включення до складу УРСР.

Ключові слова: Червона армія, радянізація, УРСР, західноукраїнські області.

Boichenko Vasyli. Sovietization of the western Ukrainian regions in 1939 – 1941. The article is devoted to the study of aspects and vectors of sovietization of Western Ukrainian territories after their incorporation into the USSR.

Key words: Red army, sovietization, USSR, western Ukrainian regions.

Постановка проблеми: процес радянізації західноукраїнських земель був достатньо вивчений у радянську добу, але на той час дослідники не торкалися тем, пов'язаних з масовими репресіями проти жителів даного регіону. Радянізація розглядалася тільки як позитивний процес, без негативних явищ.

Аналіз досліджень: проблемою радянізації займалися такі слашники як: Б. М. Бабій, В. Варецький, В. А. Гриневич, О. В. Павлович,

Л. І. Рябошапко. Вони дослідили процес радянізації, але узагальнюючого дослідження зроблено не було.

Виходячи з вище наведеного, **мета статті:** полягає у комплексному дослідженні радянізації в західноукраїнському регіоні в 1938-1941 рр.

Виклад основного матеріалу: 17 вересня 1939 р. Червона армія перетнула р. Збруч, чим ознаменувала початок окупації західноукраїнських земель. До кінця вересня 1939 року ці землі були окуповані та встановлено німецько-радянський кордон згідно з умовами договору про ненапад 1939 р., так званого пакту Молотова-Ріббентропа. Протягом другої половини вересня 1939 р. радянська влада була встановлена у Західній Україні. Для узаконення радянської влади в Західній Україні було організовано загальні вибори – Українські народні збори. Вони проходили 26-28 жовтня 1939 р. та відбувалися за ретельно спланованим сценарієм. Після встановлення радянської влади у Західній Україні було створено характерний для УРСР адміністративно-територіальний поділ: Волинська (6 районів), Дрогобицька (10 районів), Рівненська (5 районів), Львівська (13 районів), Станіславська (10 районів), Тернопільська (13 районів). У Львові – 4 міські райони, 14 міст виділено в обласне підпорядкування. Всього 202 сільські райони. Виконавчими органами стали обкоми (обласний рівень), міськкоми, райкоми ВКП(б) [1, с. 137].

Паралельно відбувається формування карально-репресивного апарату. В листопаді 1939 року спостерігається передислокація з РСФСР працівників НКВС: 400 працівників НКВС (офіцерський керівний склад) за рахунок випускників училищ: Ленінградського – 60 осіб, Саратовського – 40, Смоленського – 50, Рязанського – 30, Горьківського – 53, Новочеркаського – 35, Воронежського – 40, а також 110 з інших закладів. І попри те, що закон «Про організацію органів НКВС Західної України» було прийнято лише 6 грудня 1939 р. [1, с. 138].

Такі заходи мали на меті формування репресивного апарату у Львові з метою успішності боротьби проти противників радянської влади та території Західної України та проведення швидкого процесу радянізації краю. Очевидно, що цю мету не можливо було реалізувати з допомогою місцевого населення, навіть враховуючи прихильне ставлення українців та євреїв до нової влади восени 1939 року. Отже саме тому стала необхідною передислокація в Західну Україну співробітників НКВС із Росії. Ці факти свідчать про готовність нової влади до проведення радянізації насильницькими методами [2, с. 87].

У листопаді-грудні 1939 року було сформовано управління НКВС у Львівській області (начальник Дятлов, капітан міліції), що містилося у приміщенні колишньої польської в'язниці по вул. Лонцького (тепер вул. С. Бандери, 1). Тут також перебувало в'язничне відділення управління НКВС Львівської області (начальник Лерман, лейтенант державної безпеки) [2, с. 88].

Наводимо також список осіб та їх посади, що безпосередньо керували репресіями у м. Львові та області. Арсєєв - опер. уповноважений в'язничного відділення у Львівській області, Харитонов Л.П. - прокурор Львівської області (з 04.10.1939 до 29.06.1941 та з 10.11.1943 до 01.09.1944), Сергиєнко В.Т. - начальник управління НКВС Львівської області, Коноваленко О.А. - замісник начальника управління НКВС Львівської області, Михайлов - замісник начальника управління НКВС Львівської області, Шумаков - начальник слідчої частини управління НКВС Львівської області, Козлов А.С. - начальник слідчої частини управління НКВС Львівської області, Попов А.В. - начальник в'язниці НКВС № 1 (тепер вул. С. Бандери, 1), Лавришев Д.П. - секретар комуністичної партійної організації обласного управління НКВС; Стадниченко І.А., Дорфман О.Ш., Климоchкін П.П., Селівестров С.Ф., Мухін В.О., Гуленко П.Е., Приз М.К., Гандін В.І., Зеленський В.П., Ловчинников О.Т. - працівники слідчої частини обласного управління НКВС. Проте командування репресивними акціями здійснював нарком НКВС УРСР комісар державної безпеки III рангу І. Серов, котрий з 22 вересня перебував постійно у Львові. Між іншим лише у Львові на потреби НКВС було передано 18 будинків та додатково 951 квартира [2, с. 89].

НКВС у своїй діяльності використовувало новоприбулих партійних працівників, яких вже до 2 жовтня у Західній Україні перебувало 240 осіб, а також ЦК комсомолу – 142. До 5 жовтня прибули ще одна тисяча комуністів та 500 комсомольців. В їх завдання входив обов'язок пропагування «позитивних сторін» радянського життя, «справедливості» радянської влади, на відміну від колишньої польської влади тощо. Для НКВС ці партійні працівники займалися збором та постачанням інформації про противників нової влади, представників інтелігенції та ін. вони агітували населення Західної України вступати до партійних організацій, після чого схилили новоспечених комуністів до «співпраці з органами». Їх кількість постійно збільшувалася: станом на квітень 1940 р. у західних областях перебувало 16 тисяч комуністів, а в середині 1941 р. – 37 тисяч членів та кандидатів у члени ВКП(б) [5, С. 183].

Від 4 квітня 1940 р. згідно Постанови Політбюро ЦК ВКП(б) «Питання західних областей України», під грифом «Цілком таємно», було озброєно керівників районних та міських рад, керівників виконавчих органів влади - обласних та районних виконавчих комітетів, а також керівників комсомольської організації. Протягом двох тижнів Генштаб РСЧА (Робітничо-селянської червоної армії - офіційна назва військ СРСР) організовано роздачу 1 800 револьверів з набоями до них. Також було забезпечено цих працівників відповідними документами на право носіння зброї (це завдання покладалося на НКВС) [5, С. 184].

Арешти відбувалися зазвичай вночі, згідно з наперед підготованими списками осіб, місця їх помешкання. Це мало свої переваги, адже унеможлиблювало завчасну втечу потенційного арештанта й не привертало увагу сторонніх осіб (арешти відбувалися близько третьої-п'ятої годин уночі). До будинку під'їжджав автомобіль з оперативною групою НКВС, швидко відбувався арешт та припровадження арештованого до в'язниці. Репресії набули наступних напрямків: виселення у віддалені райони СРСР, арешти та ув'язнення інтелігенції, розстріли особливо небезпечних для радянської влади політичних в'язнів. В першу чергу репресіям підлягали політичні кола та інтелігенція, якщо розглядати проблему через призму соціальної структури. За національної ознакою, в першу чергу репресіям підпали поляки, і лише потім - українці. І це логічно, адже поляки перебували на керівних посадах державних структур, були провідними викладачами вищих навчальних закладів та формували вищу наукову та промислову еліту. Другою ознакою пропольських репресій став той аргумент, що поляки втратили свою державність, вважали радянську владу окупаційною та розпочали формування підпільних організацій, метою яких було відновлення незалежної Польщі шляхом всенародного повстання. Їх керівниками та учасниками були переважно військові.

В кінці вересня 1939 року генерал Мар'ян Жегота-Янушайтіс створив у Львові Польську Організацію Боротьби за Свободу (Polską Organizację Walki o Wolność) [3, с. 36]. Наступна за нею постала організація Союз Збройної Боротьби (Związek Walki Zbrojnej). Восени 1939 року у Володимирі Волинському, Луцьку, Рівному та Львові утворено Польську організацію військову (Polską Organizacja Wojskowa), в кінці цього ж року – ще одна організація «Rydz-Śmigły», що налічувала 600 членів на чолі з полковником Войтовичем та капітаном Рацилевичем. В січні 1940 року полковник Тадеуш Маєвський організував Службу Перемоги Польщі (Służbę Zwycięstwa Polski), що мала суто військовий характер [3, с. 37].

Одними з перших жертв радянських репресій стали полонені польські офіцери в ході бойових дій в Галичині у вересні 1939 року та полонені представники польської влади, бізнесу та правоохоронних органів. У доповідній записці НКВС СРСР (Л. Берія) адресованої ЦК ВКП(б), Й. Сталіну зокрема, йшлося про перебування у таборах для військовополонених «(не беручи до уваги солдатів та молодших офіцерів) – 14 736 колишніх офіцерів, чиновників, помічників, жандармів, тюремників, осадників та розвідників – за національністю більше 97 % поляки [3, с. 38].

Відразу після Народних зборів відбулися арешти провідних діячів української інтелігенції, за задалегідь підготованими списками, складеними у радянському консульстві: наприкінці вересня-початку жовтня 1939 року були заарештовані лідери УНДО, колишніх послів до польського сейму, сенаторів І. Німчука, Г. Тершаковця, В. Целевича, Д. Левицького, К. Левицького, В. Кузьмовича, О. Луцького та інших. Репресії не оминули й інших представників українських партій: Іван Новодворський та Андрій Гривняк (соціал-радикали),

соціал-демократ Володимир Старосольський, редактори Іван Квасниця та Мелетій Голінатій, адвокат Альфред Говикович, професори Амвросій Березовський та Гринецький, інженери Віктор Цебровський, Тимофій Ковалюк, Зиновій Ковалик. У газеті «Краківські вісті» за 1942 р. надруковано понад 250 прізвищ заарештованих та розстріляних НКВС або вивезених до Сибіру у вересні-жовтні 1939 р. галицької інтелігенції. Не постраждали від радянських репресій лише члени деяких політичних партій: Василь Мудрий (УНДО), лідери Української соціалістично-радикальної партії (Михайло Стахів, Остап Павлів), Української соціал-демократичної партії (Лев Ганкевич), Фронту національної єдності (Дмитро Палій), котрі виїхали до Польщі, окупованої Німеччиною[3, с. 40].

В грудні 1939 р. відбулися арешти провідної львівської інтелігенції: професори С. Грабський, Л. Дворак, С. Гломбінський, доктори Є. Ягляр, З. Вахловський, К. Веронський, К. Гржибовський та ін. Доктора Р. Зубика заарештовано в січні 1940 р. (пізніше він загинув) за його позицію збереження НТШ. Не уникли арештів й відомі літератори: В. Броневський, А. Ват, Т. Пайпер, А. Полевка, В. Скужа, А. Штерн [6, с. 283].

У наступному 1940 році карально-репресивна діяльність НКВС набуває нових обертів. 13 травня 1940 р. було прийнято закон про «Заходи з покращення оперативно-чекіської роботи управлінь НКВС західних областей УРСР та БРСР». Виконуючи цей закон, було організовано групи для «чистки» органів НКВС, загальне командування проводив старший майор Антонов. У Львові така група нараховувала 20 осіб. У травні 1940 р. у Львові було збільшено кількість слідчих на 40 осіб. Ці факти підтверджують наростання опору населення процесам радянзації, зокрема антирадянської діяльності польських військових організацій та ОУН. Саме тому проводиться ротация та збільшення контингенту співробітників НКВС для досягнення успішного результату у боротьбі проти цих підпільних організацій[6, с. 289].

Після арешту відбувалося слідство шляхом застосування тортур (фізичного та психологічного тиску) для отримання зізнання від підозрюваного у інкримінованих злочинах. Часто при цьому вимагали зізнання у злочинах, які підозрюваний не здійснював. Після отримання свідчень та завершення протоколу відбувався закритий суд, що складався з трьох осіб без участі підсудного. Судді швидко приймали рішення та виносили вирок: депортація засудженого у віддалені райони СРСР на 5, 10, 20 років. Часто рішенням суддів була «ВМН» - вища міра покарання (від рос. высшая мера наказания), тобто розстріл. Проте у багатьох випадках його замінювали на ув'язнення у виправно-трудовах таборах.

Для узаконення радянського режиму в Західній Україні 22 жовтня 1939 р. під контролем НКВС було проведено вибори до Народних зборів. За офіційними даними, у голосуванні взяли участь 92 % виборців. На виборчих дільницях вони отримали вже складені безальтернативні списки кандидатів у депутати. Наприкінці жовтня Народні збори прийняли Декларацію про входження Західної України до складу СРСР і воз'єднання її з УРСР. 1 листопада 1939 р. сесія Верховної Ради СРСР, а 15 листопада сесія Верховної Ради УРСР ухвалили відповідні закони. На території Західної України, що офіційно увійшла до складу УРСР, у грудні 1939 р. було створено шість областей - Львівську, Станіславську, Волинську, Тернопільську, Рівненську, Дрогобицьку [1, с. 173].

Фактичному включенню до складу СРСР було надано зовнішню форму «вільних виборів» до Народних зборів, офіційного прохання про включення до складу Радянського Союзу та прийняття до «країни советів».

Кількість населення України збільшилася на 8,8 млн осіб і на середину 1941 р. становила понад 41,6 млн осіб; її територія розширилася до 565 тис. км². Після приєднання західноукраїнських земель до СРСР розпочався процес радянзації.

Для зміцнення нової влади в Західну Україну було направлено 86 тис. партійних, комсомольських, профспілкових діячів. Сюди також направляли вчителів, культпрацівників, агрономів, лікарів тощо. Більшість із них становили молоді люди без освіти й відповідного досвіду роботи, що спричинило чимало конфліктів із місцевим населенням.

Найбільш позитивно селянство сприйняло заходи з розподілу поміщицьких земель і земель «осадників», сільськогосподарського інвентаря, худоби, посівного матеріалу та майна. Загалом було розподілено близько 2 млн га землі. Третина найбідніших селянських господарств була звільнена від податків. Проте прихильне ставлення селян швидко змінилося, коли нова влада почала створювати колгоспи. Перші колгоспи з'явилися в 1940 р. На 1 червня 1941 р. було створено 2,6 тис. колгоспів, що об'єднували 140 тис. господарств (13 %).

Нова влада здійснювала заходи, спрямовані на ліквідацію приватної власності. Були націоналізовані земля та її надра, промислові підприємства (2,2 тис.) та заклади торгівлі, на яких за радянським зразком створювали профспілки. На підприємствах запроваджувався 8-годинний робочий день (замість 13-14-годинного), суттєво збільшувалася заробітна плата. Щоб завантажити підприємства роботою, їм надавали державні замовлення й забезпечували сировиною. Завдяки цим заходам за кілька місяців було ліквідовано безробіття. Тих, хто не знайшов роботу на місці, відправляли на підприємства Донбасу. Так, із Галичини виїхало 17 тис., із Буковини - 14 тис. осіб.

Одним із заходів радянзації був розподіл націоналізованого житла колишніх польських чиновників, власників підприємств, поміщиків тощо. Значну кількість квартир отримали переселенці з Наддніпрянщини. Лише у Львові «трудоцям» було передано 11 869 квартир [5, с. 167].

На щойно приєднаних землях були запроваджені безкоштовне медичне обслуговування та освіта, організовано дитячі садки і ясла, школи та курси з ліквідації неписьменності та малописьменності для дорослих. Повсюдно запроваджувалася українська мова, а також український репертуар у театрах, різко збільшилася кількість українських шкіл (до 5,6 тис.) з одночасним скороченням польських. Було підвищено заробітну плату працівникам освіти та охорони здоров'я. Львівський університет було перейменовано на честь І. Франка, мовою викладання в ньому, а також у Львівській політехніці стала українська. Кількість українських студентів зросла в чотири рази та становила 50 %. У Львові було засновано філіал Академії наук УРСР. Періодичні видання перекладали на українську мову. Зі східних областей було привезено багато книжок українською мовою. Влаштували гастролі театральних, хорових і музичних колективів зі сходу [5, с. 168].

Таким чином начебто добровільне входження Західної України до СРСР було ретельно підготовлено правлячою верхівкою СРСР на чолі з Й. Сталіним. Для боротьби з інакодумцями було надіслано значну кількість співробітників НКВС, які безпосередньо займалися репресіями. Для швидшої інтеграції Західної України було переміщено велику кількість жителів Наддніпрянської України. Спочатку з метою завоювання прихильності серед місцевого населення радянська влада почала процес українізації. Всі ці дії були покликані зміцнити та дати закріпитися радянській владі на території Західної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій Б.М. Возз'єднання Західної України з Українською РСР. Київ: Вид-во АН УРСР, 1954. 196 с.
2. Варецький В. Соціалістичні перетворення у західних областях УРСР (в довоєнний період). Київ: Вид-во АН УРСР, 1960. 298 с.
3. Гриневич В. А. Україна: хроніка ХХ століття: довідкове видання. Рік 1940. Київ: Інститут історії України, 2009. 234 с.
4. Павлович О. В. Передумови радянзації культури в західних областях України: 1939–1940 рр. Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2009. Вип.1. С. 109-115.
5. Рябошапка Л.І. Порушення політичних і особистих прав національних меншин Західної України (1939-1941). Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2000. № 2. С. 85-92.
6. Соціалістичні перетворення в західних областях УРСР. 1939-1979: Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. Д.А. Яремчук. Київ: Наукова думка, 1980. 549 с.

УДК 327

Головченко Юрій,
Студент магістратури
ННІ історії, права та міжнародних відносин
СумДПУ імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

УЧАСТЬ АВСТРАЛІЙСЬКОГО І НОВОЗЕЛАНДСЬКОГО АРМІЙСЬКОГО КОРПУСУ «АНЗАК» В ДАРДАНЕЛЛЬСЬКІЙ ОПЕРАЦІЇ В ХОДІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена висвітленню участі солдатів домініонів Британської імперії, а саме Австралії та Нової Зеландії в Дарданелльській операції. А саме показати їх роль та жертву, на яку бійці пішли добровільно.

Ключові слова: Дарданелльська операція, Австралійський і Новозеландський армійський корпус «АНЗАК», Галліполі, десант, Габа – Тене, домініон, Червоний Хрест, Червоний Півмісяць, Сувла, снайпер, евакуація.

Holovchenko Yurii. Participation of the Australian and New Zealand army corps "ANZAC" in the Gallipoli campaign during the first world war. The article is devoted to the participation of Dominion soldiers of the British Empire, namely Australia and New Zealand in the Gallipoli campaign. Namely, to show their role and the sacrifice that the fighters made voluntarily.

Key words: Gallipoli campaign, Australian and New Zealand Army Corps "ANZAC", Gallipoli, landing, Gaba - Tene, dominion, Red Cross, Red Crescent, Suvla, sniper, evacuation.

Метою союзників в Дарданелльській операції було змусити союзника Німеччини, Османську імперію, вийти з війни шляхом захоплення Константинополя (нині Стамбул). Це відкриє морський шлях постачання з Егейського моря через Дарданелли в Чорне море для допомоги Російській імперії. Також сподівалися, що тиск на Туреччину вплине на тодішні нейтральні держави Болгарію, Румунію і Грецію, щоб вони вступили в війну на боці Антант.

Після невдачі військово - морських дій, що завершилися 18 березня 1915 року, коли британські та французькі лінкори спробували прорватися через Дарданелли, була запланована сухопутна кампанія. [4, с. 14].

Загальна ідея плану спільної операції флоту з сухопутними військами була наступна: за допомогою десантів захопити форти Галліполійського півострова з суші і тим допомогти флоту прорватися через протоки. Своім першим завданням командир Середземноморських експедиційних сил генерал Ян Гамільтон вважав допомогти флоту проникнути в протоки до Каї - лід - Бар і Чанак, організовуючи головний удар на суші в районі південного краю півострова частинами 29 Піхотної дивізії і Австралійсько - Новозеландським